

Івах С. М.

ORCID 0000-0003-4488-1527

Кандидат педагогічних наук, доцент
кафедри загальної педагогіки та дошкільної освіти
Дрогобицького державного педагогічного університету
імені Івана Франка
(м. Дрогобич, Україна) E-mail: slinkolven@ukr.net

Невмержицька О. В.

ORCID 0000-0002-9911-9735

ResearcherID D-4176-2018

Доктор педагогічних наук, професор
кафедри загальної педагогіки та дошкільної освіти
Дрогобицького державного педагогічного університету
імені Івана Франка
(м. Дрогобич, Україна) E-mail: nhelen750@gmail.com

ПИТАННЯ МАТЕРИНСТВА І ДИТИНСТВА В ТВОРЧОМУ ДОРОБКУ ПРЕДСТАВНИЦЬ ЖІНОЧОГО РУХУ ГАЛИЧИНИ МІЖВОЄННОГО ПЕРІОДУ

У статті висвітлюються питання виховного впливу національно свідомої жінки-матері на формування особистості дитини, української родини та нації у творчому доробку організаторів та активних діячок жіночого руху Галичини міжвоєнного періоду. Основна увага акцентується на значенні матері у вихованні християнських чеснот та плеканні почуття патріотизму у дітей з раннього віку. Розкривається організаційно-виховна ініціатива жіночих діячок Галичини щодо святкування українською суспільністю Дня матері. Схарактеризовано мету, завдання та змістове наповнення перших урочистостей з нагоди Дня української матері в Галичині; показано роль в його організації та проведенні товариства «Союз українок», читалень «Просвіти», членів товариств «Рідна школа», «Сільський господар», «Пласт», «Луг», «Соколи».

Мета роботи. Розкрити питання материнства і дитинства в творчому доробку представниць жіночого руху Галичини міжвоєнного періоду, обґрунтувати їх важливість для сьогодення.

Методологія. Аналіз і синтез, систематизація та узагальнення даних, представлених у історико-педагогічній літературі.

Наукова новизна. У статті акцентується увага на визначальності виховного впливу національно свідомої жінки-матері на формування молодого покоління в умовах бездержавності.

Висновки. Констатовано, що організатори та активні діячки жіночого руху Галичини міжвоєнного періоду у своєму творчому доробку акцентували на патріотичному та християнському вихованні, як основі запобігання денаціоналізації підростаючого покоління українського народу в умовах польської державності. Обґрунтовано виховне значення святкування Дня української матері в Галичині в межах польської держави: як засобу пробудження національної свідомості жіноцтва та як засобу піднесення пошани до жінки-матері виховниці національно свідомого молодого покоління. Доведено важливість продовження виховних традицій, втілених у змісті святкування Дня української матері в Галичині в умовах сьогодення.

Ключові слова: материнство, дитинство, жіночий рух Галичини, проблеми виховання, виховні ініціативи, День української матері.

Постановка проблеми. В сучасному мінливому світі традиційні ціннісні орієнтації, притаманні ментально українцям зазнають значних змін, або ж загалом нівелюються, стають дедалі меркантильнішими. Це обумовлено багатьма як об'єктивними, так і суб'єктивними чинниками, що своєю чергою становить певну загрозу втрати своєї національної ідентичності.

Оскільки найпершими виховниками для дитини є її батьки, головно мати, то саме вона повинна виховувати в дитини любов до рідної землі, до отчого краю, до батька-матері, передати знання про рідний народ, його історію, традиції, матеріальну та духовну культуру. Саме така місія материнства, характерна для українців впродовж багатьох віків, вималювала ідеал жінки-матері, яка виношує дитину під своїм серцем, і приводячи у цей світ, зігріває своїм теплом, ласкою, виховує в ній любов до своєї віри та рідного краю.

Саме таке бачення виховної місії матері популяризували представниці жіночого руху Галичини міжвоєнного періоду. Основою виховної системи вони вважали сім'ю, а в ній вирішальної ролі у вихованні молодого покоління надавали матері. Гасло «Батьківщина нас потребує, вона потребує матері» пронизувало всю діяльність прогресивного галицького жіноцтва. Слід зауважити, що у зміст цього гасла галичанки вкладали у вузькому розумінні обов'язки жінки-матері стосовно своїх дітей, а в широкому – до суспільства загалом.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питання виховання дітей та молоді у спадщині організаторів та активних діячок жіночого руху Галичини активно досліджується науковцями: О. Кравченко (формування національної ідентичності), Т. Токарською (родинного виховання), О. Кісь (формування етнічних гендерних стереотипів), З. Нагачевською (валеоекологічного виховання) та ін. Науковцями наголошується на актуальності поглядів представниць жіночого руху для сьогодення; культивується думка про те, що без материнської виховної місії наше суспільство не зможе вийти з того шляху духовно-моральної деградації, в якому ми опинились сьогодні.

Усвідомлення значущості окресленої проблеми визначило вибір теми пропонованої статті, **метою** якої є розкрити питання материнства і дитинства в творчому доробку представниць жіночого руху Галичини міжвоєнного періоду, обґрунтувати їх важливість для сьогодення.

Методологія. Аналіз і синтез, систематизація та узагальнення даних, представлених у історико-педагогічній літературі.

Наукова новизна. У статті акцентується увага на визначальності виховного впливу національно свідомої жінки-матері на формування молодого покоління в умовах бездержавності.

Результати дослідження. Найціннішою частиною народу називала матерів К. Малицька, стверджуючи, що «...обличчя народів у великій мірі залежить від того, які є їхні матері» [5, 14]. Погоджуючись із загальноприйнятою думкою про те, що яким буде молоде покоління, такою буде і держава, досвідчений педагог підкреслювала: у великій мірі це залежить від: «1) матерей свідомих своєї задачі; 2) умовин в яких матері сповняють свої материнські функції; 3) умовин розвитку дитини» [5, 14].

Вивчення джерельної бази дає нам можливість констатувати, що організатори та активні діячки жіночого руху Галичини, більшість з яких були педагогами та громадськими діячами краю, акцентували увагу на вихованні почуття патріотизму саме в сім'ї, бо на їх думку все життя української родини повинно бути просякнуте духом патріотизму.

Так, О. Ц. (Олена Цегельська) у статті «Хто патріот?», вміщеній на сторінках жіночого видання «Українка» на поставлене питання самим заголовком статті дає чітку вичерпну відповідь: «Що ж це таке патріотизм? Перш за все, відвага признатися: хто ми; гордість з того, що ми українці і любов до своєї батьківщини, до свого народу, до рідного краю» [7, 6]. На думку автора даної статті, плекати почуття патріотизму потрібно з раннього віку. Бо це почуття має формуватись і далі розвиватись з любові до своєї домівки, до своїх рідних, до рідного села та односельців. Виплекати у дитячій душі патріотичні почуття під силу лиш найближчій та найдорожчій людині – матері, тому що «...її наука залишається в дитячій душі назавжди» [7, 6]. Завдяки батьківському впливу любов до свого рідного закріплюється, поглиблюється та вкорінюється у дитячому серці і вже: «ніхто не зможе зменшити в їх очах вартості рідного народу, його змагань і його мети» [7, 6].

На плекання почуття патріотизму в сім'ї звертала увагу у своїх працях К. Малицька. Приводячи у приклад «відродження через матері, яке вже почали інші народи», наголошувала на тому, що у цих народів могутня сила завдяки тому, що: «з материнським молоком впоюють в дітей патріотизм, з материнських уст переймають діти слова щирої любові до рідної землі, до свого народу, пошанування бувальщини, віру у своє краще майбутнє» [5, 14]. Далі продовжуючи думку про плекання почуття патріотизму щодо української спільноти, закликала: «Треба і нам українцям нових матерей, нових українських родин і доперва тоді, коли наш патріотизм буде мати основу в родині, коли праця для народу знайде широкий приют в наших сім'ях, не буде тільки поетичною мрією, святочними фразами і побожним бажанням, тоді не будемо ми програвати й падати, а опершись корінням у родині, здвигнемося і підемо вперед через свідомих українських матерей до відродження» [5, 14].

У християнському вихованні особлива місія надається батькам, адже саме вони повинні навчити дитину вмінню спілкуватися з Богом. Мати перший наставник, поводить дитину у пізнанні нею Бога. Вона вчить дитину щоденно складати ручки, згинати колінця та повторювати слова її першої молитви. На думку О. Цег. перша молитва дитини має бути короткою, зрозумілою та звичайно довірливою. Але окрім короткого прохання до Бога про здоров'я, щастя і опіку для найближчої рідні, мусить мама навчити дитину прохати Всевишнього про опіку над її рідним краєм та народом. О. Цег. вважає: «Якщо дитина звикне змалку молитися за Батьківщину, то ніколи в життю вже не зможе цієї молитви забути. Пізніше така молитва стане потребою її серця. Бо та Батьківщина буде люба, близька, вросла в серце разом з найдорожчою, найлюбішою молитвою, що її вчила мама. І така дитина, яка молилася за свій нарід, не зможе ніколи зрадити його» [7, 6]. Молитва повинна проводитись біля образу, який має бути в кожній українській домівці. Автор радить, що окрім образів святих, в кожній хатині повинні бути образи

визначних людей з нашого минулого, з нашої історії. Щоб дитина їх пізнала і полюбила, мама повинна розповісти їй про них, про наших відомих гетьманів, поетів. «Змалку вже, при допомозі рідної мами, повинна дитина пізнати і полюбити ту велику сімю, той нарід, до якого вона належить» [7, 6]. Отже, обов'язком матері-патріотки є навчити дитину молитися за рідний край та народ.

Важливим виховним чинником та животворчою ідеєю українського жіночого руху виступав культ жінки-матері. Природно, що він матеріалізувався в ідею відзначення Дня матері, святкування якого започатковане американкою Анною Джарвіс (Jarvis) у Філадельфії 1910 року. Закономірно, що цей почин не міг пройти повз увагу організаторів та активних діячок жіночого руху Галичини, особливо в період інтенсивної полонізації краю, здійснюваної в основному через систему державного шкільництва. Протистояти денационалізації підростаючого покоління українського народу було під силу лише наполегливим, національно свідомим жінкам-матерям.

За таких умов святкування Дня матері виступало одним із засобів пробудження національної свідомості самого жіноцтва та піднесенням пошани до жінки-матері у суспільстві. Саме тому інформація щодо відзначення цього свята та активна організаційна діяльність жінок з даного приводу широко висвітлювалася періодичними жіночими та освітніми виданнями кінця 1920-х і 1930-х років.

Однією з перших питань про потребу святкування українською суспільністю Дня матері порушила галицький педагог та громадська діячка Ольга-Олександра Дучимінська. У статті «Мати», розміщеній на сторінках часопису «Жіноча доля», повідомляючи про відзначення Дня матері в Празі (6 травня 1928 р.) та його запровадження в Німеччині, вона доводить необхідність «...заведення подібного звичаю в нас». Визначаючи його педагогічну значущість, народна вчителька пише: «Скільки гарних хвиль дарував би він людям, а який сильний моральний чинник був би у вихованню!... Не забуваймо, що мама – перший учитель дитини, перший огородник, який в молоду душу рад би вкріпити найкращі зерна...» [4, 2]. На сторінках цього ж видання у 1930 р. з'явилась ще одна стаття О.-О. Дучимінської присвячена даній проблемі «Значіння Свята Матери», у якій вона констатувала, що до «...всіх великих національних свят, які досі святкував український нарід без ріжниць переконань прийшло ще одно, а саме: Свято Матери» [3, 2]. У цій статті також показано подвійне значення святкування Дня матері для галицького народу, який жив в умовах бездержавності: по-перше, воно сприяло підвищенню пошани до жінки-матері у суспільстві, по-друге, виступило символом відродження нації, оскільки в його рамках віддається шана не тільки матері, яка народила і виховала дітей, але й «нашій другій неньці – Україні» [3, 2].

Документи досліджуваного періоду дозволяють нам стверджувати, що рішення: оголосити 12 травня Днем української матері було прийняте керівним органом жіночого об'єднання краю – товариством «Союз українок». Так, звернення Головного відділу товариства було розміщене в часописі «Жіноча доля» 15 березня 1929 р. та підписане його головою, першою жінкою – парламентарною представницею Галичини в польському Сеймі М. Рудницькою і керівником організаційної секції відділу, першою українкою-галичанкою в польському Сенаті О. Кисілевською. У цьому зверненні, окрім вказаної мети запровадження Свята матері – «...піднести повагу до жінки-матері в родині й суспільності» та закликів його авторів до українського організованого жіноцтва докласти всіх зусиль, щоб його «...поширити у всіх кругах нашої суспільності», вперше подавалася програма проведення самого свята (святочного обходу). Вона включала промову (реферат) про значення матері в родині і суспільстві та декламації й «...співи, котрих зміст в'яжеться зі святом». Товариством також була проведена відповідна робота щодо методичного забезпечення свята, тобто: організаторам свята за їх бажанням надсилали зразки промови-реферату та докладні інформації стосовно «...відповідних поезій і співів». Основою для виступів промовців мала слугувати стаття О. Кисілевської – головного редактора й видавця журналу «Жіноча доля», розміщена на його ж сторінках 15 березня 1929 р. під назвою «Свято матері». У цій статті, як і у попередньо аналізованих статтях О.-О. Дучимінської, висвітлюється високе виховно-освітнє призначення матері, її роль у суспільстві та мета й завдання святкування Дня матері. Автор радила читачам чим можуть «...втішати Матінку свою» діти разом з батьком у цей день: подарунками-книжками визначних жіночих діячок і письменниць (О. Кобилянської, К. Гриневичевої, Марійки Підгірянки, Уляни Кравченко), доброю поведінкою та допомогою в домашній праці. У день свята прикрасою на грудях дітей, за американською традицією, мали слугувати квіти: червоні у тих, чия мати жива, а білі – в кого вона померла. У рубриці журналу «Жіноча доля» «Праця організованого жіноцтва» подавались конкретні рекомендації (поучення) щодо організації та проведення свята: «...скликати сходуни своїх членів, обговорити програму свята, залучити до участі в його підготовці й проведенні читальні «Просвіти», членів товариств «Рідна школа», «Сільський господар», «Пласт», «Луг», «Соколи»; запросити матерів, провести відповідну роз'яснюючу роботу серед дітей» [2, 2]. Крім того, подавалася орієнтовна програма свята, що включала: привітання від організації, яка влаштовує свято; відчит про його значення та про роль жінки-матері в родині й суспільстві; виступи хорових колективів, юних музикантів, танцюристів, декламаторів [2, 3].

Слід зауважити, що ініціативу Союзу українок підтримала не лише редакція «Жіночої долі», а й інші видавництва та періодичні видання: «Світ дитини», «Наша книга», «Нова хата», «Рідна школа», які усвідомлювали вагу даного свята для української спільноти Галичини. На їх сторінках з'явилися перші відгуки про проведення Свята матері у перший рік його запровадження (1929 р.) у містах і селах Галичини (Львові, Белзі, Городенці, Золочеві та ін.).

У 1931 році у львівському видавництві «Світ дитини» вийшла друком книга педагога, жіночої діячки й дитячої письменниці І. Блажкевич під назвою «В Мамин День», призначена для дітей дошкільного і шкільного віку. Вона вийшла як відгук на прохання Головного відділу Союзу українок про включити у програму святкування Дня матері. За словами відомого галицького педагога І. Ющишина книга І. Блажкевич «В Мамин День» сприяла утвердженню культу матері, який має «...велике значіння в наших емансипаційних змаганнях» [9, 190].

На думку сучасної дослідниці західноукраїнського жіночого руху З. Нагачевської: «Сама мати «великого материнського серця й виховниці з широким обрієм суспільних поглядів і великого виховничого досвіду», І. Блажкевич зуміла створити композиційно просту, водночас високоемоційну й естетично привабливу за змістом і театральною побудовою п'єсу, призначену переважно для сільського дитячого театру, практична вартість якої не втратила своєї актуальності й сьогодні» [3, 45].

У 30-х рр. ХХ ст. проведення Дня матері набуло всенародного значення і стало національним святом, яке підтримували всі громадські організації Галичини. Прикладом може слугувати стаття-заклик «День 10 травня – День Матері», вміщена в «Жіночій долі» у травні 1931 р., яку підписали не тільки керівники Союзу українок, але й «Просвіти» (М. Галушинський, В. Мудрий), «Рідної школи» (І. Кокорудз, М. Коновалець), «Української захорони» (О. Городинська, С. Филиповичева), Товариства охорони дітей і опіки над молоддю (М. Каратницький, Р. Мармаш) [1, 2].

Освітні львівські журнали: «Рідна школа», «Українське дошкілья», а також ілюстрований місячник для дітей «Світ дитини» подавали на своїх сторінках педагогічні зауваги щодо відзначення свята, теоретичні та методичні засади цієї важливої, на їхню думку, форми національного виховання дітей, молоді й дорослого населення. В одній з редакційних статей «Рідної школи», а саме «Роля матері в житті громадянства» (15 червня 1934 р.) розкривається виховна мета Свята матері: «Ціль ... двояка: щоб у дітях скріпити, піднести культ рідної неньки-виховниці, щоб додати їй поваги та пошанівку, з другої сторони, щоб у жінок-матерей збудити самопошану до себе, зрозуміння ваги її ролі як виховниці нових поколінь нації» [8, 183]. Доцільно теж звернути увагу на прозові твори письменниць-учительок народних шкіл Галичини й Буковини, які були й активними діячками українського жіночого руху: К. Малицької («Мами. Нариси із нашої домашньої педагогії», «Мати»), К. Попович («Звичайна історія»), Є. Ярошинської («Правда. Нарис на тлі домашньої педагогії», «Як живеться нашим селянкам на Буковині, коло Вікна»), у яких висвітлювалися педагогічні аспекти цієї проблеми на межі ХІХ – ХХ ст. В 1930-х рр. великою популярністю серед загалу користувалися збірки декламацій Уляни Кравченко, поема Марійки Підгірянки «Мати-Страдниця», сценічні картинки І. Блажкевич та ін. Проаналізувавши їх, можемо зробити висновок, що педагогічний потенціал цих публікацій невичерпний, а тому вони можуть бути використані й в умовах сьогодення для вшанування українських жінок-матерів.

Висновки. Підсумовуючи, зазначимо, що організатори та активні діячки жіночого руху Галичини міжвоєнного періоду у своєму творчому доробку, розглядаючи питання виховання дітей та молоді, основну увагу звертали на формування у них патріотичних та християнських цінностей. У цьому вони вбачали створення міцної основи для запобігання денаціоналізації підростаючого покоління українського народу в умовах польської державності.

Надаючи визначальне значення у вихованні зростаючого покоління матерям, вони обґрунтували необхідність запровадження святкування Дня української матері в Галичині в межах польської держави, розцінюючи його як засіб пробудження національної свідомості жіноцтва та піднесення пошани до жінки-матері виховниці національно свідомого молодого покоління. Вважаємо, що в умовах сьогодення надзвичайно важливим є продовження виховних традицій, втілених у змісті святкування Дня української матері в Галичині.

References

1. День 10 травня – День Матері. *Жіноча доля*. 1931. Ч. 19. С. 2.
Den 10 travnia – Den Materі [May 10 is Mother's Day] (1931). *Zhinocha dolia – Women's destiny*. 19, 2.
2. До свята Матері. *Жіноча доля*. 1929. Ч.8. С. 2–3.
Do sviata Materу [For Mother's Day] (1929). *Zhinocha dolia – Women's destiny*. 8, 2–3.
3. Дучимінська О. Значіння Свята Матері. *Жіноча доля*. 1930. Ч. 49. С. 2.
Duchyminska, O. (1930). Znachinnia Sviata Materу [The meaning of the Feast of the Mother]. *Zhinocha dolia – Women's destiny*. 49, 2.
4. Дучимінська О. Мати. *Жіноча доля*. 1928. Ч. 46. С. 2.
Duchyminska, O. (1928). Matу [Mother]. *Zhinocha dolia – Women's destiny*. 46, 2.
5. Малицька К. Мати й дитина в поході сторіч: матеріали до Дня української матері і дитини. Краків – Львів, 1943. С. 14–17.
Malyska, K. (1943). Matу y dytna v pokhodi storich: materialy do Dnia ukrainskoi materі i dytny [Mother and child in the march of centuries: materials for the Day of the Ukrainian mother and child]. Krakiv – Lviv.
6. Нагачевська З. Свято матері – важлива виховна ініціатива жінок Галичини. *Обрії*. Івано-Франківськ, 2001. № 2. С. 42–45.
Nahachevska, Z. (2001). Sviato materі – vazhlyva vykhovna initsiatyva zhіnok Halychyny [Mother's Day is an important educational initiative of Galician women]. *Obrii – Horizons*. 2, 42–45.

7. О.Ц. Хто патріот? *Українка*. 1939. Ч. 7–8. С. 6.
O.Ts. (1939). Khto patriot? [Who is a patriot?]. *Ukrainka – Ukrainian*. 7–8, 6.
8. Роля матери в житті громадянства. *Рідна школа*. 1934. Ч. 12. С. 183.
Rolia matery v zhytti hromadianstva [The role of the mother in the life of citizenship] (1934). *Ridna shkola – Native school*. 12, 183.
9. Ющишин І. І. Блажкевич: В Мамин День. *Шлях виховання й навчання*. Львів, 1931. Ч. 5. С. 190–191.
Yushchyshyn, I. (1931). I. Blazhkevych: Mamyn Den [Mother's Day]. *Shliakh vykhovannia y navchannia – The path of education and training*. 5, 190–191.

Ivakh S.

ORCID 0000-0003-4488-1527

PhD in Pedagogical Sciences, Associate Professor
of the Department of General Pedagogy and Preschool Education,
Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University
(Drohobych, Ukraine) E-mail: slinkolven@ukr.net

Neumerzhytska O.

ORCID 0000-0002-9911-9735

ResearcherID D-4176-2018

Doctor of Pedagogical Sciences, Professor
of the Department of General Pedagogy and Preschool Education,
Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University
(Drohobych, Ukraine) E-mail: nhelen750@gmail.com

MATTERS OF MOTHERHOOD AND CHILDHOOD IN THE CREATIVE WORK OF REPRESENTATIVES OF THE GALICIAN WOMEN'S MOVEMENT IN THE INTERWAR PERIOD

The article covers the issues of educational influence of a nationally conscious mother on the formation of the child's personality, Ukrainian family and nation in the creative work of the organizers and activists of the Galician women's movement in the interwar period. The focus is on the importance of the mother in nurturing Christian virtues and a sense of patriotism in children from an early age. The organizational and educational initiative of Galician women activists to celebrate Mother's Day by the Ukrainian society is revealed. The purpose, tasks and content of the first celebrations on the occasion of the Ukrainian Mother's Day in Galicia are characterized; the role of the Union of Ukrainian Women, reading rooms of Prosvita, members of the Native School, Farmer, Plast, Meadow and Falcons societies in its organization and realization is shown.

Article's purpose. *To reveal the issues of motherhood and childhood in the creative work of the representatives of the Galician women's movement in the interwar period, to substantiate their present day importance.*

Methodology. *Analysis and synthesis, systematization and generalization of data presented in the historical and pedagogical literature.*

Scientific novelty. *The article focuses on the determinism of the educational impact of a nationally conscious mother on the formation of the younger generation in a stateless state.*

Conclusions. *It is stated that in their creative work the organizers and activists of the Galician women's movement of the interwar period focused on patriotic and Christian education as a basis for preventing the denationalization of the younger generation of the Ukrainian people in the Polish statehood. The educational significance of the celebration of the Ukrainian Mother's Day in Galicia within the Polish state is substantiated both as a means of awakening the national consciousness of women and as a means of raising respect for the mother of a nationally conscious young generation. The importance of continuing the educational traditions embodied in the content of the celebration of Ukrainian Mother's Day in Galicia in modern conditions is proved.*

Keywords: *motherhood, childhood, Galician women's movement, problems of education, educational initiatives, Ukrainian Mother's Day.*

Стаття надійшла до редакції 05.05.2020

Рецензент: доктор педагогічних наук, професор Л. В. Оршанський